

UKRÁNOK

A fiú ott állt a községháza sarkánál a többiekkel, ahová parancsolták őket. Mindegyiknél volt batyu vagy hátizsák, vártak. Az útkereszteződésben torlódás támadt, felbőgtek a motorok, füst és por kavargott a levegőben, katonai oszlopok, teherautók vonultak a közeli, nyugati határ felé. Bámulta a tumultust, baromfit szállító lovas kocsis szorult le a padkára, megbillent, a ketrecek ledőltek, a kocsis káromkodva szidta a konvojt, egy SS-százados ugrott ki a parancsnoki kocsiból, ordított a paraszttal, hogy takarodjon a tyúkjaival a pokolba, ne akadályozza a forgalmat.

Húsvét hete szerdáján is összegyűltek a fiúk, de hazaküldték őket. Majd dobolnak, majd figyeljék a dobolást, hogy tizennégy évestől menetkészen a községházánál...

Mindenütt menekültek voltak, az anyjával őket is annak tartották a nagyapja falujában, pesti menekülteknek. Negyvennégy októbere után egyre többen jöttek, jöttek délről, kelet felől, jöttek a bombázott városokból, jöttek az esős novemberben, ponyvás szekereken megpakolva, dunnák, zsákok között gyerekek, asszonyok, halálra vált vénségek, jöttek hosszú sorban, megálltak egy-egy háznál, szállást kértek, beállhattak a szekerekkel, napokig tanyáztak pajtában, istállóban, szénát kértek a lovaknak, tejet a gyerekeknek, szalonnájuk, hagymájuk meg ami kellett, kicsi málé, amit még nem fogyasztottak el a hosszú úton, az volt nekik. Azt mondták rájuk a faluban, ha látták feltűnni őket, hogy jönnek a bácskaiak. Bácskából vonultak, ahová Istensegítségéből meg onnan fentről, Bukovinából telepítették őket, a termékeny déli földre, de nem lehetett ott sem maradásuk. Indultak nyugatra, mint a régi magyar törzsek, jöttek késő ősszel meg télen.

Karácsony felé katonák is jöttek. Jöttek teherautókon, fiatal katonák, kölyökarcú németek fekete egyenruhában, beszállásoltak a házakhoz éjszákára. Hordták a szalmát az istállóból a konyha kövére, konzervet bontottak, ették hidegen, énekelték az Erikát, mint egy osztálykiránduláson. Aztán reggel parancsszóra felugráltak a Blitzekre, mentek tovább. Magyarok is jöttek, magyar bakák, fáradt férfiak, meg jöttek vadonatúj hasított bőr mellényes, halinacsizmás hungarista légiósok, karszalagos, birgerli csizmás tisztjeikkel toborozni a Nemzetvezető nevében, a végső győzelemhez. Jöttek, mindig jöttek. És jöttek, mert hajtották őket kényszermunkára, zsidó nők

meg férfiak, novemberben érkeztek vonszolódva a győri úton, jöttek Pestről, kétszáz kilométert erőltetett halálmenetben, ott vonult el a néma tömeg a házuk előtt, batyuikkal, felöltőben, télikabátban, kalapban, ki miben, kosztümben, vállkendőbe, plédbe burkolódzva, spárgával átkötött trencskóban, egy szál selyemruhában, széttaposott cipőkben, fegyveres nyilasok terelték be őket a régi gyárudvarra, szöges drótkerítés mögé a barakkokba. Télen meg a kora tavaszban onnan jártak építeni a védelmi vonalat a határon. A fiút is kirendelték sáncmunkára, ott ásott a közelükben a többi falubelivel. Mindig leste, nincs-e köztük valaki az apja pesti üzletének törzsvendégei közül. Áprilisban, a tanítás végén még Pesten volt, láthatta, kiknek kellett sárga csillagot viselniük, bárki ide kerülhetett közülük. Khaki ruhás Todt őrség állt felettük, nem engedte, hogy a deportáltakkal keveredjenek, le se fel járkáltak az örök, *arbeiten, arbeiten*, alkonyatig. Márciusban meg ukránok jöttek. A fiú azt hitte, oroszok, olyanoknak látszottak kucsmásan, puffajkában, az asszonyok azokkal a másmilyen fejkendőikkel, amiket nem úgy kötöttek magukra, mint a nagyanyja. Jöttek azokkal a mokány, kis kócos sörényű, hajlított járomba fogott lovacskaikkal a lapos deszkaszekereken. Öregemberek meg asszonyok, gyerekek kuporogtak a batyukon, jöttek a keleti határ felől, a Kárpátoktól, menekülve az oroszok elől. Senki sem tudta, miféle népség. Oroszok ezek, mondták a falusiak, de milyen oroszok, akik együtt jönnek a németekkel.

A fiú aztán megtudta, hogy ukránok, de mifélek. A nagyapja fogoly volt az első háborúban, ő magyarázta, az ukrán nem orosz, de szovjet, szovjet ott most az egész tizenkilenc óta. De ezeknek elégük volt Sztálinból. Van egy tábornokuk, fellázadt, a háború közepén átállt a németekhez. Egész ezredekkel. Vlaszov. Ezek a menekülők meg a vlaszovisták rokonai. Az emberek valahol Prága környékén vagy az Odera mentén várják a bevetést az oroszok ellen, a németek oldalán. A nagyapja hallgatta az angol rádiót, mindent tudott a háborúról. A fiú csak nézte őket, amikor március végén hozzájuk is bekéretőztek, csak nézte, hogy akkor ezek hazaárulók. Mert mi lenne, ha ugyanígy a magyar katonák is átállnának az oroszokhoz. Figyelte, ahogy behajtottak az udvarukra a lapos deszkaszekerükkel. A lovukat beköthették az istállóba. Hálhattak a szín alatt, már enyhe volt az idő. Láta, milyen ijedten hallgatták az ágyúzást, közel volt a front. Félhettek az övéiktől, ahogy a falubeliek is rettegetek, hogy majd ideérnek a ruszkik, és visznek mindenkit.

A fiúkat is azért akarták nyugatra menekíteni.

Ezek, akik náluk szálltak, öten voltak, az öregember meg a menyé és két gyerek meg az öreg felesége. Az egyik gyerek még kicsit volt, talán eszten-

dős fiúcska, nagyon az anyján lógott, szép kis kölyök, az anyja meg túrte, hogy minduntalan szaggassa a mellén a ruhát, alighanem a hosszú út miatt nem választotta még el, mert így jobban tudta táplálni. A másik lány volt, vézna kis serdülő, az öreganyját bújta mindig. Megvoltak csendesen. Behúzódtak a szín alá, a szénára. Volt elég hely a vetőgép meg a fogatos grábla mellett, de a holmijukat a szekerükön hagyták. Az öreg eléggé göthös volt, elfészkelődött és aludt egész nap. Vittek nekik meleg levest, meg adtak tojást is, és főzhetek maguknak a nyári konyhában kását. A kislány járkált az udvaron, nézelődött, megtalálta az istállóban a macskát a kölykeivel, azokkal játszott. Kutya nem volt, ami volt, egy kis fehér, fürgé, a nyáron eltűnt, ellophatták, mert ügyesen kikutatta még a kőrákások alól is a patkányokat.

A fiú ott ólalkodott körülöttük. Szerette nézni az öregember menyét, ahogy bánt az apósával, alighanem az ő férje miatt kellett eljönniük. Tettszett neki a nő, tizennégy éves, nyurga, barna szemű, a munkától vállas kamasz volt, cejgnadrágot viselt, olyat, mint az uradalmi cselédek, kiselejtezett katonai bakancsa volt, így járt ki a sáncmunkára. Ott is mindig az asszonyokat leste. Koslatott e körül is naphosszat. Nem volt szép nő, a kese haja régebben vöröses lehetett, mert a napégette bőre szeplős volt. Rövid szövetszoknyát viselt és virágos hímezéses inget, ha leguggolt, látszott a formás térde meg az izmos combja. Észrevette, hogy a fiú figyel. Nem bánta. Nagyon magára hagyatott volt a két öregjével meg a gyerekeivel, nem bánta ezt a sündörgést. Hagyta, hogy segítsen neki, ha vizet húzott a kútból. A vályúba lötyintette a vizet, ott öblítette le a kezét, megpaskolta az arcát, örült, amikor a fiú vitt nekik egy régi lavórt meg szappant. Néma bólintással köszönte. – Irina – mutatott magára, mondott valamit ukránul, és mosolygott. A fiú boldogan mondta meg a magáét. – Kharaso – mondta a nő. Ennyit beszéltek, de ez azért összefűzte őket. Egyszerű teremtés volt, az sem zavarta, ha a kisgyerek előtte fűzte szét az ingét, mert szopni akart. Nem volt olyan nagy melle, mint a legtöbb asszonynak, de ahogy előbukkant, és a kicsi ráharapott, láthatta feszes formáját meg a duzzadt bimbót.

Nem bánta, hogy még nem indultak tovább, talán valami jelre vártak a többi ukrántól. Egyre nagyobb lett a kavarodás, szerda este szökevények is felbukkantak a kertek alól, két magyar baka, a fiú nagyapja gyorsan betuszkolta őket az istállóba. Az asszonyok megijedtek, mert a német híradósoknak ott állt a kocsijuk a házukkal szembeni füves téren, bármikor bejöhettek valamiért. De nagyapa vitt a két szerencsétlennek némi civil göncöt, aztán éjfélkor elmagyarázta, merre kerülhetnek az erdőn át a falujukba.

Csütörtökön délután sűrűsödtek a tompa dörrenések a közeli falvakból, de azért megszólaltak a harangok, hogy utolsókat kondulva Rómába menjenek. A plébános a felbolydult idő ellenére is megtartotta az utolsó vacsorára emlékező esti misét, az oltárfosztást követően pedig a megjelent hívek a faluért zsolozsmáztak.

– Uramjézus! – jött haza rettegve a templomból a nagyanyja. – Azt beszélük, már Peresztegnél járnak a ruszók! Istenem, mi lesz velünk, visznek mindenkit Szibériába!

A sötétség beálltával az egész falu ásott. Kamrában, kertben tették föld alá a zsírosbödönt, pálinkát, ládában a jobb holmikát, csizmát, porcelánt meg ami érték volt. Ahogy évszázadokon át mindig, amikor jött az ellenség. Most nem kincseket ástak el, csak amit féltettek, mindenki a kis vagyongáját. A fiú anyja is betette egy nagy, fedeles fásládába, amit meg akartak menteni a ruszók elől. Beszéltek, hogy majd jönnek kozák lovasok is, azok aztán zabrálnak, böködik pikájukkal a talajt, s ha ütközik, kiássák a holmit.

Már fenn voltak a csillagok, amikor befejezte az ásást. Az anyja azt akarta, hogy dobálja fölébe az ölfákat, volt vagy két méter, szépen kötésbe rakva, amit vettek az erdészettől, de ő meg azt mondta, akkor majd azok alatt fogják nézni, hogy friss-e a föld. Beleizzadt a munkába, kiállt a késő estébe. Az ágyúzás már nagyon közlől hallatszott. Amúgy csend volt, a csillagos ég adott egy kis fényt, jólesett a friss tavaszi levegő az ásás után. Felneszelt, egy árnyat látott a szín közelében. Nézte, az ukránok közül melyikük lehet, aztán látta, hogy Irina. Háttal állt, szétterpesztett lábbal, és rövid szoknyája alól halk csobogással nőtt egy patakocska.

Izgatóbb volt, mintha meztelenül látta volna, kiszáradt szájjal bámulta, gyomortája finoman remegett, a vágy élesen belehasított az ágyékába. A csobogás megszűnt, a nő kissé megringatta a derekát, és megfordult. Meglátta a fiút. Nem jött zavarba, csodálkozva nézte, elmosolyodott, s odament hozzá. Megállt előtte, mondott valamit ukránul. A fiú zavartan intett, hogy nem érti. Akkor nevetve a füléhez hajolt, és a forró leheletével, súgva megismételte. Majd újra- meg újramondva, visszafojtott izgalommal, gyengéden megfogta a fiú kezét, és az ölére szorította. A fiú a szoknyán át is érezte a domborulat testmelegét, beleszédült. Mozgolódás támadt a szín alól, a nő fülelt, várt egy pillanatig hallgatódzva, aztán hirtelen a fiú arcába hajolt, megcsókolta és beszaladt. Puha és nedves volt a szája, a fiú érezte az ízét is. Fűízű volt.

Állt dermedten az udvar sötétjében ezzel a fűízű csókkal.

Pénteken egész nap kerülgette, de a nő az apósával törődött, az öreg alig bírt felkelni a szénából. A kislány bement a házba, tejet meg kenyeret kért a betegnek, nagyon összebújtak, izgatottan tárgyaltak valamit, hiába járt Irina nyomában. A nagyapja szólt, hogy szaladjon a Hangyába, mert dohányt faszulnak, a szomszéd most volt ott, siessen, el ne fogyjon. A németek nagyon mozgolódtak, bontották a tábori telefonvonalakat, a híradósok is indultak, mindenhonnan rekviráltak, a tejjgazdaság teheneit kizavarták az istállókból, hajtották a riadtan bőgő csordát az országút felé, motorbiciklin száguldoztak, lelőtték a parasztok hízóit a hidasokban, teherautóra dobták, vitték a zsákmányt. A Hangyában hosszú sor állt, mindenki még az utolsó pillanatban cukrot, sót akart, kifosztották a boltot, mire a pulthoz ért, már cigaretta sem volt, csak néhány pakli Balkán pipadohány. Azért vett abból is egyet, sodorni. Ott hallotta meg a dobolást, hogy gyülekezzenek a fiatalok a községházánál. Rohant haza a hátizsákjáért.

Az udvarukon nem látta a szekeret, a ló sem volt az istállóban. – Doboltak, úristen, hát mégis? – fogadta az anyja. De nem mondta, hogy ne menjen, mert talán úgy jó, ahogy rendelik, talán tényleg menekíteni kell a fiúkat. – Hol vannak? – nézett szét a fiú csalódottan. – Elmentek – mondta az anyja. – Mikor? – kérdezte türelmetlenül. Az anyja oda se figyelt, a hátizsákot kerítette elő, közben kétségbeesetten ismételte: – Jaj, istenem, mit is pakoljak még? Mit is? Mi lesz veled? – Kapkodott, de a fiú csak az üres udvart bámulta. – Apádról se tudunk, mentek ők is, neked is csak annyit mondott, amikor itt volt, hogy megy az alakulata, de hogy hová? Istenem, semmit se fogok tudni rólatok... Vigyázz magadra nagyon, jaj, honnan tudom majd, hogy hol vagy?

A fiú nem is hallotta, meg nem is lehetett válaszolni ezekre. Az apja csak annyit mondott, amikor elkísérte a faluba, s a Hangya előtt leintett egy katonai teherautót, hogy visszamegy az egységéhez, csütörtökön indulnak, s már fel is pattant a sofőr mellé. Nézte az udvart, és az ukrán nő járt a fejében, az anyja meg azt se tudta, mihez kapjon, kenyeret metszett, jaj, mit adjak még... hogyan leszel az úton... – A szeme megtelt könnyel, de nem sírt, csak nyelt nagyokat, a riadalom visszafogja a könnyeket. A nagyapja is előjött, nézte őket hallgatag. Az volt ebben a hallgatásban, hogy ha menni kell, menni kell. Így volt ez mindig a háborúk alatt. Ha kellett az olaszra, szerbre, oroszra. Ahogy a zsidók is. Parancsolják, hát mennek. Látta őket a városban, az állomáson a vagonoknál.

Amikor összeölelkeztek, akkor érezte meg hirtelen, mi történik. El fogok veszni, tekintett körbe, átölelte az anyját meg sorra a többieket, türel-

metlen lett, indulni akart, mintha azzal már túl is lenne mindenben. Folyvást hallatszottak a robbanások, őrült zúgással egy Stuka húzott el alacsonyan a falu fölött, riadtan bújtak a ház falához.

Aztán elindult. Hirtelen minden riasztó lett, de majd találkozik a többiekkel, és valahogy meglesznek. Meglesznek valahogy. Ahogy az apja. Ahogy most mindenki.

A kereszteződésben megint tumultus volt, csapatszállító Opel Blitz állt a Hangya sarkánál, tábori csendőr próbálta terelni a forgalmat, civil család sópánkodott a községháza kapujában, hogy ellopták a batyujukat, a falu nyilas parancsnoka, akiről azelőtt azt susmogták, hogy tizenkilencben vörös volt, ott, mindenki előtt ordított a segédjegyzővel, hogy azonnal teremtsen elő a levante parancsnokot, mert indítani kell a fiúkat, amíg lehet. A fiúk már csoportosultak, és számolgatták, ki hiányzik még, egy kajla, nagy legényforma megpróbált sorakozót parancsolni, a fiú ismerte, a kocsmáros szolgája volt, nagyon be akart vágódni a nyilasnál.

Akkor tűntek fel az ukránok is, volt vagy tíz fogat, jöttek egymás mögött, a lovak szinte érték a szekerek végét, prűszköltek, kapdosták a kócos sörényű fejüket a portól. Beszorultak az autók közé. A forgalmat irányító német tábori csendőr pisztolyával hadonászva próbálta elterelni őket, hogy a visszavonuló csapatszállítóknak megtisztítsa az utat. Meglátta köztük az ukránjaikat. Irinánál volt a gyeplő, az öregember a feleségét meg a gyerekeket ölelte. Néhány szekér igyekezett is letérni az útról, de az Irina lova megbokrosodott, hiába feszítette, rángatta a gyeplőt, nem bírta vele. A katonasitkozódott, megragadta a zablát, hogy félrerántsa a lovat, Irina felágaskodva rákiáltott ukránul, a német érthette, mert elvörösödve káromkodott, a levegőbe lőtt, a gyerekek sivalkodtak. – Bozse moj, bozse moj – sipította az öregasszony, és hányta magára a keresztet. A lovat Irina végre megzabolázta, nekilódultak, egy magyar katonákkal zsúfolt Rába Botond terepjáró dübörgött el mellettük, eltakarta őket. Aztán még láthatta a nőt, az este emléke tolult fel benne, miközben lassan szem elől tévesztette. – Schnell, schnell, im voraus, voraus! – ordította a német. A szekérsor mellett megindult az autókönvoj, mire elvonultak a csapatszállítók, már csak az utolsó ukrán szekere dőcögött az úton.

Géppisztolyos civil robogott be a községháza elé, lepattant a Zündappról, utat törve a fiúk csoportján szaladt fel a jegyzőségre. – Mi van? – ugrott utána a nyilas parancsnok. – Elkezdtek a likvidálást a gyárban – vetette oda neki. – A németek? – Nem... azok már elmentek...

A fiú csak később tudta meg, hogy az embereket ott a gyáruvarton halomra lövik. A jegyző végül eldöntötte, nem engedi elvinni a fiúkat bele az őrült zúrzavarba, saját felelősségére szélnek eresztette őket. Mire hazaért, még tartott a lövöldözés. Közel laktak a gyárhoz, hallotta a szüntelen géppuskaropogást. Három óra volt, ilyenkor ölték meg az Emberfiát is, és hasadt ketté a Templom kárpitja. Most nem hasadt meg semmi, háborítatlanul szólt a géppuska. Sokáig tartott, sötétedésig. Kétszáznál is többen voltak a zsidó férfiak meg nők, sokszor látta őket kinn, a sáncolásnál, meg amikor bevonultak a szeges drótok mögé. Sokáig tartott lemészárolni ennyi embert, még akkor is, ha csoportosan zavarták őket a gödör szélére, a géppuska elé. Meg aztán minden sorra földet is kellett szóratni a következőkkel.

Később, már az éjszakában, látta a fekete égre lobogó hatalmas lángokat. A barakkok égtek, bennük a tifuzosokkal, akik nem tudtak kivonszolódni a halálra.

Nagypéntek volt, a halál órája.

Budapest, 2024. augusztus 3.